

Nguyễn Thị Kim

Tiểu sử Tình nghĩa vợ chồng giữa vua Lê Chiêu Thống và hoàng-phi Nguyễn Thị Kim Hồ Bạch Thảo Tội “cống rắn cắn gà nhà” của vua Lê Chiêu Thống đã bị lịch sử phê phán, không cần phải bàn thêm. Nhưng ta hãy lấy công tâm “Gạn đục khơi trong”, nhằm tìm hiểu thêm về nhân cách của vị vua này, thử xem còn có điểm gì đáng nói tới chăng? Sử nhà Nguyễn chép rằng: Khi Tôn Sĩ Nghị mang quân đến thành Thăng-Long, bèn tuyên bố mệnh lệnh của vua Càn Long chọn ngày làm lễ sách phong. Vua [Lê Chiêu Thống] khóc lóc đáp rằng: “Lăng tẩm còn sa vào phạm vi của giặc [1], chính bản thân chưa được bái yết; vậy xin tạm hoãn ít lâu.” Sĩ Nghị trả lời: “Những lời Tự-quân nói ra từ chỗ chí tình; nhưng Hoàng-đế đã có mệnh lệnh rồi, không thể chần chừ thêm được.” [2] Lời đối thoại trên cho thấy vua Lê Chiêu Thống muốn lập một chút công, giành lại đất cũ của tổ tiên tại Thanh-Hóa, trước khi nhận sắc phong Vương. Xét theo tiêu chuẩn đạo đức xưa có công mới xứng có danh, nhà vua còn biết suy nghĩ điều đáng làm lúc đó; không đến nỗi tối mắt chạy theo tước vị. Rồi thời cuộc biến chuyển nhanh như mang hia vạn dặm, chỉ hơn một tháng sau, vua Quang Trung xua quân tấn công thần tốc, Tôn Sĩ Nghị và Lê Chiêu Thống hốt hoảng bỏ chạy. Gặp nhau tại ải Nam-Quan, ông vua mất ngôi nói lời tạ từ với Tôn Sĩ Nghị như sau: “Tôi không giữ nổi xã tắc, tự biết sỉ nhục là phải phiền ngài mang quân đến cứu; tôi lấy làm cảm kích vô cùng. Nay ngài lại bỏ tôi mà đi, tôi không dám phiền ngài nữa. Tôi xin trở về nước, lượm lặt quân dân toan tính cử sự sau này.” Sĩ Nghị nói: “Đã tâu xin thêm quân rồi, chẳng bao lâu đại quân sẽ đến.” Sau đó mời nhà vua an nghỉ tại thành Quế-Lâm. [3] Phải nói rằng con người ta gặp vận bĩ, hoàn cảnh bế tắc; rất khó giữ được tư cách. Cựu Hoàng Lê Chiêu Thống trong cảnh thất bại, tính mạng lâm nguy, còn thốt nên được lời như vậy, cũng không phải là dở! Nếu cho rằng sử nhà Nguyễn có phần thiên lệch, hãy duyệt qua sử nhà Thanh để biết thêm về con người này. Trong Cao tông thực lục, vua Càn Long nhiều lần chê trách vua Lê Chiêu Thống, ngay trong đạo dụ phong Vương cho vua Quang Trung, cũng có những câu miệt thị như sau: “Từ khi gặp họa nạn lưu ly, thân cô đến tổ cáo. Bèn hưng binh phục quốc, vỗ về nước nhỏ làm sống lại dòng kế thừa. Cớ sao bỏ thành vút ất, hèn yếu chông chắt nên thất thủ. Trời bèn ghét đức, phúc tội cáo chung.” [4] Thế nhưng có một đạo dụ đề ngày 6 tháng 9 năm Canh Tuất [13/10/1790], vua Càn Long lại khen cựu Hoàng! Đó là chỉ dụ ra lệnh cựu Hoàng Lê Chiêu Thống lấy hầu thiếp, nhưng đã bị cựu Hoàng cực lực từ chối: “Sau khi Lê Duy Kỳ đến kinh đô nhậm chức [5], xét ra cẩn thận tôn trọng pháp luật; nhân nghĩ đến việc vợ y không cùng vào quan ải một lượt, nên ban lệnh hãy chọn một hai người con gái của những kẻ tùy tùng, cho làm hầu thiếp. Nhưng y cho rằng những người thuộc hạ đi theo, vợ con đều thất tán; y không nữ riêng mình có gia thất. Lại xưng rằng em ruột Lê Duy Chi, em gái 3 người, cùng thê thiếp gia quyến cách biệt đã hai năm trời, sống chết không hay, sáng chiều trông mong, mộng hồn không yên, trong hoàn cảnh đó không thể lập hầu thiếp. Lê Duy Kỳ tuy là người u mê, nhưng qua việc này thấy không vì an lạc mà quên họa nạn, tấm lòng đáng khen; tình cảnh kẻ phiên thuộc cũng đáng thương.” Khuyến khích cựu Hoàng lấy vợ, vua Càn Long chẳng phải nhân đức gì! Chắc nghĩ rằng cựu Hoàng ngồi không dễ gây sự chống đối về việc nhà Thanh kết giao với vua Quang Trung, nên mượn nữ sắc để chôn vùi bầu nhiệt huyết. Nhưng hãy dẹp qua dụng ý của vua Càn long một bên, để bàn đến cựu Hoàng như một người con trai bình thường, năm đó mới 25 tuổi. Ở vào lứa tuổi nhu cầu chẵn gối mảnh liệt, nhưng phải chịu cảnh thiếu vắng đàn bà, lại bên cạnh có ông vua nước lớn tìm cách dụ dỗ khuyến khích, sẵn sàng ban cho tiện nghi để sống trong hoan lạc. Sức mạnh nào giúp cựu Hoàng chống lại được sự cám dỗ đó? Đi vào văn bản ghi lại lời cựu Hoàng đã trình bày; thứ nhất là liêm sỉ con người, muốn đồng cam cộng khổ với thuộc hạ. Thứ hai được kể là tình gia đình, trong đó nêu lên mấy người em, và vợ. Phải nói ngay rằng việc anh có thêm vợ bé, ảnh hưởng rất ít đến em. Vậy cái mãnh lực ràng buộc cựu Hoàng không nỡ cưới hầu thiếp, là tình yêu của người đối với bà vợ tao khang [6] Hoàng-phi Nguyễn Thị Kim. Lần theo sử sách còn để lại, cố tìm ra thân thế, chân dung nữ nhân vật này: Hoàng-phi quê tại ấp Tỳ-Bà, tỉnh Bắc-Ninh bên bờ sông Đuống thơ mộng. Bắc-Ninh là tỉnh nổi tiếng có nhiều gái đẹp được chọn vào cung; Hoàng-phi được mô tả trong bài “Tiêu cung tuần tiết hành” [7] cũng là trang quốc sắc, hội đủ mọi nét tốt công, dung, ngôn, hạnh: Đất Thuận-An cạnh sông Thiên-Đức. Người đời xưa gọi ấp Tỳ-Bà. Khúc tỳ mượn ý đặt ra, Trời